

Αναζητώντας πολιτικό οξυγόνο στην εποχή του τεχνολαϊκισμού

Γιατί οι πολιτικές εξελίξεις των τελευταίων ετών αιφνιδιάζουν αναλυτές, κόμματα και πολίτες; Γιατί τα παραδοσιακά σχήματα «Αριστερά-Δεξιά» φαίνεται να μην αρκούν πλέον για να ερμηνεύσουν όσα συμβαίνουν γύρω μας; Το βιβλίο, *Τεχνολαϊκισμός: Η νέα πολιτική λογική της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας* των Carlo Invernizzi Accetti και Christopher Bickerton (εκδ. Oposito) επιχειρεί να απαντήσει σε αυτά τα ερωτήματα, προτείνοντας ένα διαφορετικό ερμηνευτικό σχήμα για την κατανόηση της κρίσης των σύγχρονων αντιπροσωπευτικών δημοκρατιών. Οι Accetti και Bickerton υποστηρίζουν ότι, παρά την ευρύτατα διαδεδομένη εντύπωση περί του αντιθέτου, ο λαϊκισμός και η τεχνοκρατία δεν είναι άσπονδοι εχθροί. Παρόλο που οι τεχνοκράτες πολιτικοί ξορκίζουν τον κακό δράκο του λαϊκισμού και οι λαϊκιστές κατακεραυνώνουν τις τεχνοκρατικές ελίτ, στην ουσία πρόκειται για δύο λογικές που μοιράζονται μία κοινή αντίληψη για την πολιτική ως υπεράσπιση της «αλήθειας», είτε αυτή συνδέεται με την ειδημοσύνη είτε με τον έναν και αδιαίρετο λαό.

Η δημοκρατική αντιπαράθεση μετατοπίζεται από τις ιδεολογικές θέσεις και τα πολιτικά προγράμματα προς την επικοινωνία και τη σύνδεση του πολιτικού προσωπικού με την εκλογική βάση. Σύμφωνα με την ανάλυση των συγγραφέων, οι ψηφοφόροι φαίνεται να ενδιαφέρονται λιγότερο για το περιεχόμενο μιας πολιτικής πρότασης και περισσότερο για τον τρόπο με τον οποίο αυτή προβάλλεται· συχνά υπερισχύει η αξίωση ικανότητας, ακόμη κι αν το περιεχόμενό της παραμένει αόριστο. Στο παραδοσιακό ιδεολογικό πλαίσιο, η παραδοχή ύπαρξης διαφορετικών συμφερόντων και αξιών καθιστούσε τη διαφωνία θεμιτό στοιχείο της δημοκρατικής διαδικασίας. Όταν όμως η πολιτική μετατρέπεται σε διεκδίκηση της μοναδικής «αλήθειας» (τεχνοκρατικής ή λαϊκιστικής), η διαφορετική άποψη εκλαμβάνεται ως πλάνη ή προδοσία.

Ο τεχνολαϊκισμός δεν καταργεί την πολιτική· την επαναπροσδιορίζει. Κάθε τέσσερα χρόνια πραγματοποιούνται εκλογές, παρουσιάζεται μια πανσπερμία κομμάτων, οι τόνοι της πολιτικής αντιπαράθεσης ανεβαίνουν – και τι μ' αυτό; Αντί να αναλογιστούμε τι κοινωνία θέλουμε, τι σχέσεις εξουσίας επιλέγουμε να καθορίζουν τις ζωές μας, προβληματιζόμαστε για το ποιος είναι ο αποτελεσματικότερος διαχειριστής της χώρας και ποιος εκφράζει αληθινά τον λαό. Η θεωρία του τεχνολαϊκισμού μπορεί να αποτελέσει έναυσμα ουσιαστικού προβληματισμού και διαλόγου. Η καθιέρωση του νέου άξονα του πολιτικού παιχνιδιού μπορεί να γίνει καλύτερα κατανοητή υπό το πρίσμα σύγχρονων πολιτικών φαινομένων, και είναι επίσης σε θέση να ερμηνεύσει πολιτικά φαινόμενα που μοιάζουν δυσνόητα αν τα αντικρύσουμε φορώντας τα γυαλιά της παραδοσιακής πολιτικής.

θεωρίας.

Στο βιβλίο τους και σε μεταγενέστερη αρθρογραφία, οι Accetti και Bickerton προσεγγίζουν τον μετασχηματισμό παραδοσιακών πολιτικών κομμάτων, όπως το βρετανικό Εργατικό Κόμμα υπό την ηγεσία του Τόνι Μπλερ, την ανάδυση νέων κομμάτων, όπως το Κίνημα Πέντε Αστέρων στην Ιταλία και το Podemos στην Ισπανία, καθώς και την ορμητική είσοδο «αντισυμβατικών» δρώντων, όπως ο Γκερτ Βίλντερς, ο Εμανουέλ Μακρόν και ο Ντόναλντ Τραμπ στην πολιτική αρένα, ως τεχνολογικιστικά φαινόμενα. Ο τεχνολογικισμός ως ερμηνευτικό εργαλείο μπορεί να συμβάλλει, επίσης, στην κατανόηση της πολυτάραχης σύγχρονης ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας, από το δημοψήφισμα του 2015 και τη διαχείριση της πανδημίας του κορονοϊού, μέχρι τη δυναμική εμφάνιση προσωπικοτήτων όπως ο Στέφανος Κασσελάκης και η Μαρία Καρυστιανού στο πολιτικό σκηνικό.

Το καλοκαίρι του 2015 η προκήρυξη δημοψηφίσματος από τον Αλέξη Τσίπρα πυροδότησε μια πολιτική αντιπαράθεση που ακολούθησε, σχεδόν κατά γράμμα, το σχήμα της τεχνολογικιστικής διαχείρισης πολιτικών κρίσεων, όπως περιγράφεται από τους συγγραφείς του βιβλίου. Από τη μία, το παραδοσιακό πολιτικό και δημοσιογραφικό προσωπικό της χώρας προσπάθησε να πείσει την εκλογική βάση ότι το «ναι» υπερβαίνει τις ιδεολογικές διαφορές και εκφράζει «όλες τις κοινωνικές ομάδες», καθώς και ότι η αποδοχή της πρότασης των τεχνοκρατών είναι μονόδρομος· αν περνούσε από το χέρι του κινήματος «Μένουμε Ευρώπη», το τεχνοκρατικό δόγμα δεν θα έπρεπε να είχε τεθεί καν σε δημόσια διαβούλευση. Από την άλλη, η κυβέρνηση ΣΥ.ΡΙΖ.Α. και οι περισσότεροι πολιτικοί δρώντες που προώθησαν το «όχι» συνδύασαν τη λαϊκιστική απεύθυνση, η οποία παρουσίασε την απόρριψη της πρότασης των δανειστών ως πατριωτικό καθήκον σύσσωμου του ελληνικού λαού, με την επίκληση της ειδημοσύνης επιφανών νομπελιστών οικονομίας (Στίγκλιτς, Κρούγκμαν) που τοποθετήθηκαν δημόσια κατά της συμφωνίας με τους δανειστές. Το γεγονός ότι το «όχι» δεν ψηφίστηκε (κατά βάση) ως απόρροια μιας συνειδητής ιδεολογικής τοποθέτησης κατά της λιτότητας και του πολιτικοοικονομικού συστήματος που τη γεννά, και δεν συνοδεύτηκε από την προώθηση ενός ουσιαστικά διαφορετικού προτάγματος από εκείνο που πρότειναν οι δανειστές, αλλά ως προϊόν μιας επιτυχημένης τεχνολογικιστικής εκστρατείας που επικράτησε απέναντι σε μια άλλη τεχνολογικιστική εκστρατεία, μπορεί να εξηγήσει την αδυναμία του να οδηγήσει σε ουσιαστική πολιτική αλλαγή παρά το συντριπτικό εκλογικό αποτέλεσμα.

Λίγα χρόνια αργότερα, η διαχείριση της πανδημίας COVID-19 από την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας έδωσε ένα ακόμα χαρακτηριστικό παράδειγμα συνύφανσης της τεχνοκρατικής προσέγγισης με τη λαϊκιστική απεύθυνση. Κάθε απόγευμα, ο σοβαρός μα ανθρώπινος καθηγητής Τσιόδρας και ο αποφασιστικός doer Χαρδαλιάς έδειχναν σε απευθείας τηλεοπτική μετάδοση πώς η τεχνοκρατική αξιοπιστία και η λαϊκιστική πρακτική συνυπάρχουν και δίνουν τον τόνο των εξελίξεων. Η εν λόγω στρατηγική διαχείρισης της πανδημίας συνέβαλε στη φθορά της εμπιστοσύνης της κοινωνίας απέναντι στην επιστημονική κοινότητα και στο αντιπροσωπευτικό σύστημα, καθώς πολιτικές αποφάσεις (lockdown, αναστολή λειτουργίας επιχειρήσεων) που επηρέασαν άμεσα διαφορετικές κοινωνικές ομάδες άρθηκαν στο όνομα της επιστημονικής αλήθειας, ενώ παράλληλα

ενεργοποιήθηκε ένα πλαίσιο έκτακτης ανάγκης που δικαιολόγησε την έλλειψη διαφάνειας σε σχέση με τον τρόπο λήψης πολιτικών αποφάσεων (βλ. συμβάσεις ΕΕ με φαρμακευτικές εταιρείες για τη μαζική αγορά εμβολίων).

Η πολιτική ηγεμονία του τεχνολαϊκισμού δεν εμποτίζει μόνο τη ρητορική και την οργανωτική διάρθρωση των εδραιωμένων πολιτικών σχηματισμών· κυριαρχεί ακριβώς επειδή είναι διάχυτη στην πολιτική σκέψη και δράση της κοινωνίας, διαμορφώνοντας τη στάση νεοεμφανιζόμενων πολιτικών δρώντων που πρέπει να ακολουθήσουν τους κανόνες του παιχνιδιού για να ασκήσουν επιρροή και να διεκδικήσουν μερίδιο εξουσίας.

Ο Στέφανος Κασσελάκης τάραξε τα νερά παρουσιαζόμενος ως επιτυχημένος επιχειρηματίας, με γνώσεις και ικανότητες, που μπορεί να εκφράσει τον λαό, να συνδεθεί άμεσα και προσωπικά μαζί του και να κρατήσει αποφασιστικά το τιμόνι της χώρας. Για να συμβεί αυτό, έπρεπε να προηγηθεί το rebranding του ΣΥ.ΡΙΖ.Α. με την εξάλειψη κάθε ιδεολογικού στίγματος· διαδικασία που δεν ξεκίνησε εν κενώ, αλλά βασίστηκε στα θεμέλια αποιδεολογικοποίησης και προσωποκεντρισμού που μπήκαν καθώς ο ΣΥ.ΡΙΖ.Α. μετατρεπόταν από κόμμα της ριζοσπαστικής αριστεράς σε κόμμα εξουσίας, ακολουθώντας τα κελεύσματα της τεχνολαϊκιστικής λογικής.

Η πιο πρόσφατη έκφανση του τεχνολαϊκιστικού φαινομένου στην Ελλάδα είναι η Μαρία Καρυστιανού, ως επικεφαλής υπό ίδρυση κόμματος με αξιοσημείωτες δημοσκοπικές επιδόσεις. Σε συνεντεύξεις και δημόσιες τοποθετήσεις της δηλώνει ότι έχει έρθει η ώρα ο «λαός» να επιλέξει ηγέτη, ακολουθώντας όχι πολιτικές θέσεις ή ιδεολογικές διακηρύξεις, μα «αυτό που λέει το μέσα του». Η άμεση σύνδεση της Καρυστιανού με τον «λαό» (ως μία ενιαία φαντασιακή οντότητα) προκύπτει ως απόρροια των μαζικών κινητοποιήσεων για τα Τέμπη· η ίδια αποτέλεσε σύμβολο του αγώνα για δικαιοσύνη ως μητέρα της εικοσάχρονης Μάρθης και Πρόεδρος του Συλλόγου Συγγενών Θυμάτων των Τεμπών. Μεταβαίνοντας από το πεδίο της πολιτικής διαμαρτυρίας σε εκείνο της συγκρότησης πολιτικής οργάνωσης και λόγου που διεκδικεί εξουσία, ο προσωποκεντρικός λαϊκισμός συνοδεύτηκε από αξιώσεις ειδημοσύνης: οι (εν πολλοίς άγνωστες) θέσεις και το πρόγραμμα του υπό ίδρυση κόμματος αναμένεται να συνταχθούν από μια – εμφανώς τεχνοκρατικής χροιάς – «Επιτροπή Σοφών», η οποία θα καταφύγει σε διαδικασίες δημόσιας διαβούλευσης για κρίσιμα κοινωνικά ζητήματα και θα αποφασίζει «μαζί με τον λαό».

Όπως επισημαίνουν οι Accetti και Bickerton, η τεχνολαϊκιστική λογική μπορεί να μοιάζει ελκυστική και να φέρνει βραχυπρόθεσμα θετικά εκλογικά αποτελέσματα, αλλά καθιστά τους πολιτικούς δρώντες ευάλωτους στην ασάφεια των ιδεολογικά ανεργμάτων επιλογών τους. Η τοποθέτηση της Καρυστιανού για τις αμβλώσεις ως θέμα προς δημόσια διαβούλευση, καθώς και η αναφορά σε «εισβολή» μετά τον πνιγμό δεκαπέντε μεταναστών ανοιχτά της Χίου (και οι μετέπειτα προσπάθειες εξισορρόπησης, χωρίς το ξεκαθάρισμα πολιτικών και ιδεολογικών θέσεων, αλλά με δηλώσεις περί διαστρέβλωσης της αλήθειας και διχασμού της κοινωνίας από την ελίτ), καθιστούν το παραπάνω οδυνηρά σαφές.

Ζούμε σε ένα ασφυκτικά κλειστό πολιτικό σύμπαν. Οι εναλλακτικές, όσο διαφορετικές κι αν μοιάζουν, αναπαράγουν το ίδιο μοτίβο. Η τεχνοκρατική υπόσχεση για ορθή διακυβέρνηση και η λαϊκιστική ρητορική περιστρέφονται γύρω από τον ίδιο άξονα. Το πρόβλημα δεν έγκειται στις προθέσεις των πολιτικών δρώντων, αλλά στη στρατηγική απεύθυνση που καθορίζει τις κινήσεις τους. Συντηρητικοί και προοδευτικοί, παλιοί και νέοι, διεφθαρμένοι και ακέραιοι, οι πολιτικοί παίζουν το ίδιο παιχνίδι. Καμία αλλαγή δεν μπορεί να επέλθει, όχι επειδή όλοι – ως πρόσωπα – είναι βολεμένοι, προδότες, συμβιβασμένοι, ανήθικοι και ανίκανοι (όπως αιωρείται στην τοξική ατμόσφαιρα που διαμορφώνει ο τεχνολαϊκισμός), αλλά επειδή – ως πολιτικά όντα, προϊόντα του καιρού τους – παραμένουν εγκλωβισμένοι στην τεχνολαϊκιστική ρητορική και πρακτική.

Το αποτέλεσμα είναι ότι δεν υπάρχει πολιτικό οξυγόνο. Δεν υπάρχει πολιτική φαντασία. Η δημοκρατία εκπίπτει σε θέαμα δίχως ουσία. Η δικαιοσύνη, η ισότητα, η κοινωνική χειραφέτηση δεν μπορούν να φυτρώσουν σ' αυτό το έδαφος. Απαιτείται ρήξη με την κυρίαρχη λογική, ικανότητα να σκεφτούμε αλλιώς και να οραματιστούμε μια πολιτική που θα επαναπροσδιορίζει ριζικά τις κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις. Πρώτο βήμα για μια ουσιαστική σύγκρουση με τις δομές εξουσίας που γεννούν την ανισότητα, την αδικία, την ανελευθερία, τον ρατσισμό και την εκμετάλλευση, ανάγουν το κέρδος σε υπέρτατη δύναμη και υποτιμούν την ανθρώπινη ζωή και την αξιοπρέπεια, είναι να συνειδητοποιήσουμε ποια είναι η σύγχρονη πολιτική λογική που επηρεάζει τη σκέψη και τη δράση μας. Το βιβλίο των Accetti και Bickerton είναι ένα πολύτιμο εργαλείο προς αυτήν την κατεύθυνση, μια πυξίδα για να αρχίσουμε να χαρτογραφούμε τον πολιτικό ορίζοντα του σήμερα και να οραματιστούμε ένα πραγματικά νέο πολιτικό πρόταγμα για το αύριο.

Ο Βαγγέλης Τσίρμπας είναι μεταφραστής και διερμηνέας.